

УДК 94 : 316.42 + 316.752 (569.1)

Ветринський І. М.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СИРІЙСЬКОЇ КРИЗИ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано історичні, геополітичні та ціннісні аспекти передумов та подальшого розвитку сучасної сирійської кризи з метою виявлення причин її виникнення й визначення можливих перспектив. Показано, що Сирія стала одним з ключових вузлів протиріч між головними претендентами на роль домінанта у близькосхідному регіоні – Іраном та Саудівською Аравією. Встановлено, що на тлі подій Арабської весни тоталітарна модель розвитку країни довела свою неспроможність, в контексті чого актуалізувалися глибинні проблеми сирійського суспільства, які до цього часу перебували в латентному стані.

Ключові слова: Сирія, Асад, ІДІЛ, цінності.

Ветринский И. М. Предпосылки и особенности современного сирийского кризиса: ценностный аспект. Проанализированы исторические, геополитические и ценностные аспекты предпосылок и дальнейшего развития современного сирийского кризиса с целью выявления причин его возникновения и очерчивания возможных перспектив. Показано, что Сирия стала одним из ключевых узлов противоречий между главными претендентами на роль доминанта в ближневосточном регионе – Ираном и Саудовской Аравией. Установлено, что на фоне событий Арабской весны тоталитарная модель развития страны продемонстрировала свою несостоятельность, в контексте чего актуализировались глубинные проблемы сирийского общества, которые до этого времени находились в латентном состоянии.

Ключевые слова: Сирия, Асад, ИГИЛ, ценности.

Igor Vietrynskyi. Background and features of the current crisis in Syria: the values aspects. Historical, geopolitical and value aspects of the prerequisites, as well as the further development of the modern Syrian crisis are analyzed in order to identify its

causes and delineate potential prospects. Syria has become one of the key components of contradiction between the main contenders for the dominant role in the Middle East – Iran and Saudi Arabia. In line with Arab Spring processes, totalitarian model of development of Syria has demonstrated its inadequacy in the context of what actualized the underlying problems of Syrian society, which were up early in the latent state.

Keywords: *Syria, Assad, ISIS, values.*

Масштабне протистояння у Сирії, яке почалося у 2011 р., досить умовно можна віднести до громадянської війни, оскільки на всіх етапах ескалації конфлікту активну участь в ньому брали зовнішні гравці: починаючи від регіональних геополітичних лідерів (Іран, Саудівська Аравія), закінчуючи міжнародними коаліціями та терористичними угрупованнями. Сирійська криза є однією з найскладніших з точки зору вирішення конфліктів у сучасному світі, оскільки являє собою багатовимірний комплекс протиріч геополітичного, економічного, релігійного, соціально-політичного та ціннісного характеру між цілою низкою держав. Разом з тим, конфлікт у Сирії впливає на всю структуру регіональної безпеки Близького Сходу, а враховуючи військовий потенціал залучених сторін (США, РФ, Туреччина, Ізраїль, Іран, Саудівська Аравія тощо), цілком може вважатися одним з викликів глобальній безпеці.

Історія розвитку та становлення Сирійської Арабської Республіки як незалежної держави, її геополітичне становище та природа передумов сучасної кризи багато в чому нагадує український історичний досвід та сьогоденні реалії. Відповідно аналіз сирійських подій може стати емпіричною базою для дослідження та вирішення актуальних українських проблем, зокрема безпекового характеру, які надзвичайно актуалізувалися в контексті російської агресії проти нашої держави.

Фундаментальні чинники, що лягли в основу сучасної сирійської кризи, треба шукати насамперед у складній історії цієї близькосхідної країни. Історія арабських завоювань, їх передумов та наслідків, а також питання місця і ролі ісламу в соціокультурних процесах на Близькому Сході детально розглядаються у працях Х. Кеннеді, А. Алі-заде, К. Базілі та Л. Васильєва. Особливості становлення Сирійської держави в період арабської визвольної боротьби проти Османської імперії широко представлені у працях Т. Лоуренса, Б. Ліддел Гарта, Е. Пір-Будагової та А. Зубова. Сучасні геополітичні та соціокультурні процеси у регіоні Близького Сходу та, зокрема, в Сирії аналізуються в працях В. Головченка, В. Шведа, В. Гури та інших. Однак варто наголосити, що хоча близькосхідна тематика є достатньо широко висвітленою у

вітчизняній та світовій літературі, фактично відсутні комплексні дослідження, присвячені саме сирійській тематиці, які б одночасно враховували історичні, релігійні, геополітичні та ціннісні аспекти розвитку країни. Разом з тим лише такий підхід може наблизити нас до розуміння природи та передумов сучасної сирійської кризи.

Метою статті є аналіз провідних чинників та передумов сирійської кризи, основних етапів її ескалації з урахуванням ціннісної складової конфлікту.

Говорячи саме про ціннісну складову сирійської кризи, необхідно наголосити, що початок другого десятиліття XXI ст. став моментом драматичних перетворень для близькосхідного регіону, оскільки в контексті так званої Арабської весни стало зрозуміло, що ціннісні уявлення та орієнтири перестали співпадати з політикою урядів. Відповідно, починаючи з січня 2011 р., регіоном прокотилася хвиля протестів, повстань і революцій. Різного роду внутрішньополітичні потрясіння мали місце в Ірані, Тунісі, Єгипті, Ємені, Лівії, Алжирі, Бахреїні, Сирії тощо. Для Сирії Арабська весна стала каталізатором процесів, що призвели до соціального вибуху на тлі проблем, які накопичувалися протягом усього її існування.

Соціально-економічна ситуація в Сирії протягом десятиліть була дуже далекою від ідеалу: починаючи з 1963 р. в країні діяв надзвичайний стан, що суттєво обмежував громадянські права й свободи. Приблизно з тих же часів влада в державі належала Партії Арабського Соціалістичного Відродження – Баас, зокрема її військовому крилу. На початку 70-х рр. XX ст. в результаті внутрішньопартійної боротьби владу у своїх руках зосередив міністр оборони – Хафез аль-Асад, який керував країною аж до своєї смерті, створивши всі умови для передачі влади своєму синові – Башару аль-Асаду, що відбулося у 2000 р. Таким чином майже півстоліття сирійське суспільство існувало в умовах військової диктатури, тож про будь-які соціально-економічні реформи фактично не йшлося. Єдиною відносною перевагою цього періоду була певна «стабільність», в тому числі економічна; хоча в країні періодично й відбувалися спалахи протестів проти алавітської диктатури, але влада жорстко придушувала будь-який спротив. Зовнішня політика Сирії була зосереджена переважно на протистоянні Ізраїлю (з яким вона ініціювала кілька конфліктів) та відповідно пошуку ресурсів та союзників для цього протистояння. В роки холодної війни Сирія входила до соціалістичного блоку, тож її керівництво має давню історію відносин з Кремлем.

Конфліктна зовнішньополітична доктрина є звичайною практикою для архаїчних авторитарних режимів, оскільки «престиж непереможного воїна» є однією з основних суспільно обумовлених цінностей добуржуазних суспільств – воїн зневажає комерційний зиск: те, що йому потрібно, він не купує, а захоплює [1, с. 75]. Отже ситуація, за якої слава цінується набагато вище за багатство, є типовою для архаїчних суспільств, до яких, безумовно, можна віднести режим Асадів.

Прихід до влади у Сирійській Арабській Республіці молодого президента Б. аль-Асада, який замінив на цьому посту свого батька, мало що змінив в усталеному порядку, хоча на початку подібні надії мали місце. З самого початку правління Башара Асада до нього почали надходити численні звернення від громадян з пропозиціями щодо змін у суспільстві. Цей активний громадянський рух пізніше навіть назвали «Дамаською весною»: різноманітні політичні групи та численні активісти відкрито критикували режим та закликали до політичних і соціально-економічних реформ, зокрема однією з ключових вимог було скасування режиму надзвичайного стану. Низка представників ділових кіл та духовенства написали президентові відкритого листа, в якому ставили питання щодо необхідності лібералізації існуючої політичної системи [2, с. 313]. Звичайно, режим не міг не відреагувати на подібні закиди, тож почалися численні арешти активістів і організаторів протестних мітингів, найактивніших діячів громадського руху було ув'язнено, що фактично поклало край «Дамаській весні».

Незважаючи на «консервування» політичної системи, Уряд Б. аль-Асада виступав за інтеграцію країни у світову економіку, зокрема Середземноморську зону вільної торгівлі. Головною метою євро-середземноморського партнерства було залучення європейських інвестицій не лише у вигляді позик чи інших фінансових надходжень від загальноєвропейських інституцій на кшталт Європейського інвестиційного банку, а й прямих інвестицій від європейських корпорацій. Починаючи з 2002 р. Сирія вела перемовини з ЄС щодо нової угоди. У жовтні 2004 р. відповідну двосторонню угоду було парафоровано, що відкривало шлях до залучення також приватного сирійського крупного капіталу, який все ще знаходився поза межами країни після процесів націоналізації 1960-х рр. [2, с. 322]. 10 травня 2007 р. депутати Народної ради одногосно підтримали продовження президентського правління Б. аль-Асада ще на сім років. У своїй промові він наголошував на тому, що попри численні здобутки, серйозні зовнішньополітичні проблеми примушують керівництво

держави знову відкласти низку політичних і адміністративних реформ, які вже назріли [2, с. 331]. Таким чином з приходом до влади Башара Асада жодних системних змін у країні не відбулося – владу й надалі було зосереджено в руках алавітської військово-політичної верхівки, а жорсткий авторитарний режим виключав будь-які ліберальні перетворення. І хоча деякі спроби змін було зроблено, але дуже швидко стала зрозумілою їхня загроза для існуючого стану справ, і діяльність в даному напрямку було згорнуто. Відповідно, коли регіоном прокотилася хвиля повстань та революцій, цілком природно, що у Сирії подібні настрої мали відлуння та сприятливі умови для поширення.

Конфлікт у Сирії має декілька вимірів: геополітичний, релігійний та соціально-економічний, які своєю чергою досить тісно пов'язані між собою з точки зору передумов та наслідків.

Регіон Близького сходу багато десятиліть є одним з найнестабільніших у світі. Століттями тут накопичувалися міждержавні, міжетнічні та міжконфесійні протиріччя, які було набуто протягом імперських періодів і «зацементовано» внаслідок деколонізації, коли на руїнах колишніх великих держав, зокрема Арабського халіфату та Османської імперії, було утворено низку нових держав. На тлі тисячолітнього протистояння представників двох основних течій в ісламі (сунітів і шиїтів) в рамках близькосхідного регіону наприкінці ХХ ст. сформувалися два провідні центри сили та впливу: Саудівська Аравія як провідна сунітська держава та Іран, що фактично став осередком світового шиїзму. Відповідно кожна з країн прагне зайняти лідируючі позиції в ісламському світі, згуртувавши навколо себе якомога більше країн регіону.

Незважаючи на суперництво та антагонізм, згадані держави багато у чому є подібними одна до одної. Саудівська Аравія й Іран є надпотужними гравцями на глобальному ринку енергоносіїв. Американська Адміністрація енергетичної інформації оцінила обсяги доведених запасів нафти Саудівської Аравії як другі у світі – 266 мільярдів барелів, Іран зі 158-ю мільярдами барелів на четвертій позиції. Водночас Іран знаходиться на 2 місці за покладами газу, в той час як саудити – на 5-му (розвідано 34 трильйони кубометрів та 8,5 трильйони кубометрів газу відповідно) [3]. Подібним є і політичний лад в країнах, оскільки найвища влада сконцентрована в руках вищого мусульманського духівництва. Так, в Ірані фактичним лідером «Ісламської республіки» є аятола – духовний лідер, що керує довічно і визначає державну політику, маючи можливість блокувати діяльність будь-якої з гілок світської влади. В свою чергу у Саудівській Аравії

влада короля є абсолютною: він одночасно є головою уряду; консультуючись з духовенством, призначає представників усіх гілок влади в державі, а роль конституції в країні виконує Коран. Обидві держави прагнуть поширити власну ідеологію за кордон [3].

Свого часу ліквідація режиму С. Хусейна в Іраку обумовила новий імпульс невинної боротьби за гегемонію у регіоні Близького і Середнього Сходу між Саудівською Аравією та Іраном. Зокрема, у Доповіді з питань безпеки Мюнхенської конференції з безпеки 2016 р. відзначається, що на «Близькому і Середньому Сході значно погіршилися відносини між Іраном та Саудівською Аравією, за виключенням хіба що прямої воєнної конфронтації» [4, с. 115]. Ситуація ускладнюється також тим, що протистояння має ще й етнопонаціональний вимір: іранські мусульмани-шіїти переважно є персами за походженням, в той час як саудівські мусульмани-суніти здебільшого є арабами. Крім того, внаслідок свідомої політики «перемішування» народів та етно-конфесійних груп в рамках спочатку Османської імперії, а пізніше – мандатної (фактично окупаційної) влади європейців, практично в усіх сучасних країнах Близького Сходу присутні національні, етнічні та релігійні меншини. Зокрема, досить поширеною є ситуація, коли більшість населення є шіїтами, а керують державою суніти (наприклад, Ірак) чи навпаки (наприклад, як у Сирії).

Сирія стала однією з тих країн, що опинилися у центрі зіткнення інтересів Ірану та Саудівської Аравії. Зокрема, це зумовлено тим, що з одного боку, більшість населення Сирійської Арабської Республіки складають араби-суніти, а з іншого – при владі в цій країні вже багато десятиліть перебувають представники клану Асадів, що за віросповіданням є алавітами (алавізм вважають відгалуженням шіїзму). Сирія є давнім партнером і союзником Ірану: починаючи з кінця 1979 р. альянс між Сирією та Іраном суттєво вплинув на формування політики у близькосхідному регіоні, зокрема Дамаск підтримував Іран у його війні з Іраком (1980-1988 рр.). Пізніше саме ці дві країни стали головними опонентами американської військової операції проти Іраку (2003 р.), вони активно допомагали повстанцям, заохочували та озброювали їх для боротьби проти сил антисадамівської коаліції [5].

В свою чергу однією з природних стратегічних цілей Саудівської Аравії є зміна внутрішньополітичного розкладу у Сирії на свою користь, насамперед шляхом заміни авторитарного алавітського режиму на лояльні саудитам політичні сили (скоріше за все, сунітські). Це створило би умови для створення певної сунітської коаліції, до якої би входили монархії Перської затоки та інші арабські республіканські

держави, чия політика була б спрямована проти Ірану. Крім того, стратегічний контроль над Сирією та, відповідно, Ліваном дозволив би значно послабити можливості шійтських збройних угруповань на кшталт «Хізболи» та інших, що базуються на території різних країн регіону та існують переважно завдяки активній підтримці Ірану. Також гегемонія Саудівської Аравії на Близькому Сході зробила би з неї головного експортера природних ресурсів, насамперед вуглеводнів, на противагу посиленню позицій Ірану і Катару на світовому енергетичному ринку [6].

Незважаючи на вельми несприятливий зовнішньополітичний контекст, було б необ'єктивно зводити причини сирійської кризи лише до зовнішніх впливів (хоча й нехтувати ними ніяк не можна). Зокрема, А. Дервіш наголошує, що основні причини повстання у Сирії – це жадібність і корумпованість чиновників, а також закритість і «законсервованість» політичної системи, що виключає перспективи будь-яких конструктивних реформ чи трансформацій. Ця ситуація ускладнювалася ще й тим, що велику частку населення Сирійської Арабської Республіки до 2011 р. складали молоді люди, які з одного боку, дуже важко переживають безробіття та відсутність перспектив, а з іншого – мають значний протестний потенціал [7]. Економічна деградація Сирії та фактична відсутність перспектив будь-яких конструктивних перетворень внаслідок безальтернативності авторитарного асадівського режиму призвели до того, що базові права людини, які є тісно пов'язаними з певним набором соціальних свобод та гарантій, постійно порушувались. Оскільки забезпечення прав людини є по-перше, універсальною цінністю, а по-друге, необхідною умовою для будь-якої ефективної модернізації суспільства, Сирія була приречена на економічну стагнацію та наростання протестних настроїв [1, с. 76].

Прийшовши до влади, Б. Асад декларував прагнення модернізувати країну з урахуванням демократичних цінностей, проте, розпочавши реформи, злякався, зрозумівши, що це може призвести до демонтажу існуючої системи, за якої практично вся влада була зосереджена в руках самого Асада та представників алавітських кланів. Реформи були швидко згорнуті, а перші паростки громадянської активності – придушені. Як зазначає М. Попович, «Демократичні цінності – не привиди, не міфи і не вигадки хитрих політиканів. Відмова від них не просто збіднює життя і позбавляє його смислу. Вона неефективна і коштує надто дорого. Як сказав би знаменитий цинік, це гірше, ніж підлота. Це політична помилка» [8]. Саме такої помилки припустився Б. Асад, отримавши у відповідь на згортання реформ соціальний вибух.

Перші протести в Сирії почалися наприкінці січня 2011 р., але вони носили здебільшого неорганізований характер; проте вже навесні в місті Дераа сталося перше масштабне зіткнення урядових сил з демонстрантами. Приводом до масових демонстрацій у березні 2011 р. в Дераа стало жорстоке вбивство (після численних катувань) кількох підлітків, що їх затримали на початку місяця сили правопорядку – їх було звинувачено у нанесенні образливих антивладних написів на стінах [9]. Протести в Дераа об'єднали близько 100 000 учасників й не вщухали декілька тижнів, тож за місяць – 25 квітня 2011 р. – до міста було введено армійські підрозділи з бронетехнікою. Було вимкнено водогін, електрику та телефон [10]. На початку травня за допомогою сирійської армії протести в Дераа було придушено. Треба наголосити, що подібні варварські методи протидії громадянським протестам були типовими для режиму Асада, оскільки репресивний апарат правоохоронних органів та спеціальних служб формувався протягом десятиліть правління спочатку Хафеза, а потім – Башара Асадів. Наприкінці травня ситуація з арештами, тортурами і вбивствами підлітків повторилася й набула широкого розголосу. Фото і відео тіла закатованого тринадцятирічного підлітка на ім'я Хамза аль-Хатіб облетіло весь світ наприкінці травня 2011 р., викликавши хвилю обурення й додавши нової енергії протестам, які швидко поширювалися країною [11].

Жорстокі дії сирійського керівництва під час придушення повстання продемонстрували повне ігнорування будь-яких базових прав людини й відсутність розуміння Асадом потенційних наслідків подібних дій. Тут в повній мірі проявилось ціннісне протистояння влади й населення – повстання в Сирії, так само як пізніше Революцію Гідності, можна назвати «ціннісним вибухом», оскільки люди були готові гинути за свої переконання [12], в той час як режим намагався за будь-яку ціну зберегти свою владу в країні.

Зважаючи на те, що режим Б. аль-Асада з самого початку взяв курс на жорстке придушення будь-яких протестів, а розстріли силовиками мирних громадян під час масових акцій були звичайною практикою, опозиція досить швидко радикалізувалася. За оцінками ООН, в період з березня 2011 р. до середини грудня від дій урядових військ загинули більше 5000 чоловік. Частина солдат зі складу урядової армії перейшли на бік протестувальників, утворивши спільно з ними так звану «Вільну сирійську армію». Активні дії Вільної сирійської армії почалися з грудня 2001 р. відразу в кількох регіонах країни, проте говорити про будь-яку координацію дій повстанців було б перебільшенням [13]. Крім

того, до протестів активно долучалися різні радикальні угруповання, зокрема «Брати мусульмани», які, починаючи з середини 1980-х рр., використовували терористичні методи боротьби проти режиму Асада.

У 2013 р. відбулися події, що зумовили принципово інший рівень ескалації конфлікту, а саме – застосування сирийськими урядовими військами хімічної зброї проти повстанців. Перше офіційне визнання Дамаском наявності значних запасів хімічної зброї мало місце ще в 2012 р., проте уряд обіцяв ніколи не застосовувати її проти мирного населення. У відповідь 20 серпня 2012 р. президент США Барак Обама заявив, що можливе застосування хімікатів під час бойових дій «буде означати перетин червоної лінії», після якої міжнародне співтовариство на чолі зі США буде змушене втрутитися в сирийський військовий конфлікт [14]. Проте вже 23 грудня того ж року режим Асада вперше звинуватили у хімічній атаці на м. Хомс. Наступна атака із застосуванням заріну, від якої загинули більше 20 людей, відбулася 19 березня 2013 р. в передмісті м. Алеппо. Наймасштабніша хімічна атака була здійснена в м. Гута 21 серпня 2013 р., кількість загиблих сягнула від 300 до 1700 мирних жителів; ООН почала міжнародне розслідування події, а Барак Обама звернувся до Конгресу за згодою на проведення авіаудару по Сирії [15].

Важливо наголосити, що позиція США щодо кризи у Сирії з самого початку була досить непевною, оскільки головними гравцями «на землі» були регіональні суперники Іран та Саудівська Аравія, які безпосередньо підтримували ворогуючі сторони фінансами, зброєю та живою силою, в той час як на рівні ООН режим Асада рішуче підтримала РФ, блокуючи разом з Пекіном будь-які ініціативи врегулювання конфлікту, що передбачали усунення Асада від влади. Крім того, навесні 2012 р. Кремль офіційно визнав, що здійснює поставки зброї режиму Асада, виправдовуючи це «законним» характером відносин між урядами обох держав [16]. Зважаючи на значну політичну та військову підтримку з боку Кремля, перспективи прямого американського втручання у сирийську кризу не мали чіткої перспективи, тож Б. Обама, з одного боку, усіляко намагався уникнути участі у черговому тривалому конфлікті на Близькому Сході, а з іншого – став заручником власної ж обіцянки щодо застосування сили в разі «перетину червоної лінії» Асадом. На цьому тлі Барак Обама швидко погодився на пропозицію РФ виступити в якості посередника в хімічному роззброєнні Сирії. План В. Путіна був акцептований Дамаском та передбачав передачу хімічної зброї під міжнародний контроль із подальшою її ліквідацією. Прийняття плану дозволяло

американському президентові «зберегти обличчя», не збільшуючи військової присутності США у Сирії. Проте це жодним чином не впливало на конструктивне вирішення існуючого конфлікту, фактично поховавши будь-які надії на вплив США у процесі приборкання кривавого диктатора й підмінивши дії порожніми запевненнями та паперовою дипломатією.

У 2014 р. Сирія приєдналася до міжнародної конвенції щодо заборони хімічної зброї та вивезла під контролем експертів ОЗХЗ (Організації щодо заборони хімічної зброї) всі задекларовані нею запаси зі своєї території. Сирія розкрила свої арсенали хімічної зброї, а також місця її виробництва. Проте на цьому історія з хімічною зброєю у країні не закінчилася: в її застосуванні після 2014 р. неодноразово звинувачували ІДІЛ (терористична організація, яка сама себе називає Ісламською Державою Іраку і Леванту), а 4 квітня 2017 р. в м. Хан-Шейхун в провінції Ідліб відбулася масштабна хімічна атака, під час якої загинули щонайменше 80 людей, а постраждали більше 550. В подальшому розслідування ООН і ОЗХЗ дійшло висновку, що винними в атаці є війська Асада. Це в черговий раз довело брехливість та штучність будь-яких російсько-сирійських жестів деескалації. Відповіддю нового президента США Д. Трампа на хімічну атаку в Ідлібі став масований ракетний удар по сирійському аеродрому Шайрат, з якого, за версією американської розвідки, злітали літаки, що здійснювали хімічну атаку [15]. Зараз можна цілком впевнено казати, що російська ініціатива щодо посередництва та сприяння хімічному роззброєнню Сирії була не більш ніж спектаклем для світової спільноти, яка жахалася подіям у Сирії, але зовсім не прагнула долучитися до них.

Оскільки сирійська опозиція першою своєю вимогою ставила усунення Башара аль-Асада, то декларативні дії Заходу щодо «хімічного роззброєння під контролем ООН» багатьма сирійцями було розцінено як зрада (що в певному сенсі було цілком справедливо). Як наслідок, протестувальники почали масово долучатися до радикального ісламістського угруповання ІДІЛ. Взагалі роль і місце ІДІЛ в сирійській кризі заслуговує окремої згадки, бо скориставшись загальною нестабільністю ситуації – війни «всіх-проти-всіх», – дане терористичне угруповання, що перед тим базувалося в Іраку, в 2013 р. долучилося до конфлікту в Сирії в якості «третьої сили» та протягом року взяло під контроль майже половину сирійської території.

Якщо на перших етапах Б. Асад сподівався, що присутність терористів відверне втручання зовнішніх гравців у сирійський конфлікт, то цей розрахунок цілком провалився: оскільки нажахані злочинами

ІДІЛ країни Заходу прагнули боротися з терористичним утворенням якомога далі від себе, ареною цього протиборства стала саме територія Сирії. Проти ІДІЛ виступили одночасно коаліція західних країн, Ліга арабських держав, Іран та інші країни. Саме необхідністю боротьби проти ІДІЛ аргументувала нарощення своєї військової присутності в Сирії Росія, яка у 2015 р. спочатку розмістила в САР на авіаційній базі Хмеймім свою авіаційну групу, а згодом – посилила своє угруповання військово-морським компонентом, військами протиповітряної оборони, силами спеціальних операцій, саперами тощо. Офіційно задекларованою метою перебування військ РФ на сирійській території була необхідність підвищення ефективності боротьби проти бойовиків ІДІЛ, фронту Ан-Нусра (сирійська Аль-Каїда) та інших терористичних організацій [17]. Однак на практиці ситуація була зовсім іншою: війська РФ неодноразово здійснювали ракетно-бомбові атаки по позиціях, що знаходилися далеко за межами зони активності ІДІЛ, але дивним чином співпадали з розташуванням антиасадівської опозиції. Тож, реально головною ціллю Кремля була підтримка свого давнього союзника Б. Асада, запобігання зміни його лояльного Москві режиму, яка стала можливою внаслідок численних поразок його армії (у 2015 р. ситуація для урядових військ стала критичною – опозиція і західна коаліція тиснули Асада з одного боку, а ІДІЛ – з іншого).

Той факт, що Росія та Іран прийшли на допомогу Б. Асаду, зумовив пролонгацію та поглиблення протистояння в державі, насамперед за рахунок збереження «збанкрутілого» диктаторського режиму та збільшення кількості залучених та зацікавлених сторін конфлікту. Як зазначає В. Швед, «Росія вбачає у нинішньому сирійському режимі Б. Асада головний і чи не єдиний оплот своєї присутності в арабському світі, який дозволяє мати свій центр впливу на регіон та військово-морську базу на середземноморському узбережжі Сирії у м. Тартус. Для Ірану сирійський режим Б. Асада представляє фактично центральну частину шийтської вісі («вісь спротиву») як знаряддя нав'язування свого впливу і гегемонії у масштабах усього Близького і Середнього Сходу» [4, с. 116].

Сучасна Сирія перетворилася на замкнуте коло геополітичних протиріч, оскільки основні актори протистояння мають принципово різні цілі, подекуди це стосується навіть сьогоднішніх союзників. Росія та Іран воюють на боці урядової армії з метою повернути контроль Б. Асада над територією країни; в такому разі Іран, на протигагу Саудівській Аравії, суттєво посилить свої позиції на Близькому Сході, побудувавши «шиїтську вісь з Іраком», РФ отримає важливу «опорну

базу» в регіоні (за аналогією з американо-саудівським союзом) та вплив на нафтові потоки. Разом з тим до відновлення контролю Асада ще далеко, оскільки опозиційні війська, підтримані Саудівською Аравією, Катаром, Туреччиною та іншими сунітськими державами, утримують низку стратегічно важливих районів. Водночас північний схід Сирії контролюють курдські сили, які підтримують США; саме курди зробили найбільший внесок у справу знищення ІДІЛ, взявши під свій контроль низку звільнених територій. Метою курдів є утворення власної держави чи принаймні автономії на території Сирії, Іраку та Туреччини. Саме підтримка курдів є головним каменем спотикання у відносинах США та Туреччини, яка розглядає курдів як терористів і реалізує проти них військові операції вздовж сирійсько-турецького кордону з метою утворення «буферу безпеки». Ще одним актором сирійської кризи є Ізраїль, для якого неприйнятною є перспектива встановлення іранського домінування у Сирії та регіоні; тож Ізраїль регулярно наносить ракетно-бомбові удари по об'єктах іранської військової інфраструктури. Незважаючи на суттєве ослаблення позицій та територіальні втрати, ІДІЛ все ще залишається дієвою силою у сирійському конфлікті, її мета залишається незмінною – побудова ісламського Халіфату, а протистояння з курдами і США робить роль ІДІЛ вигідною для Туреччини, Ірану та Росії.

Повертаючись до ціннісної складової сирійської кризи, варто наголосити, що конфліктуючі сторони також обстоюють різні позиції, які ще більше ускладнюють пошук шляхів вирішення проблеми. США та країни західної коаліції, виступаючи проти диктатора Асада та терористів ІДІЛ, відстоюють насамперед ліберально-демократичні цінності, які також захищає Ізраїль, дбаючи про безпеку своїх громадян та реалізуючи превентивні дії щодо недопущення зміцнень іранських позицій. В той же час серед представників «ісламського крила» подібні підходи та прагнення розділяють лише курди, метою яких вже багато десятиліть є побудова власної національної держави. Курди мають помірковані погляди на роль ісламу в соціально-політичному житті, в той час як Туреччина, Катар, а особливо – Саудівська Аравія та Іран – виступають з відверто ісламістських позицій, що фактично складають основу їх ціннісних уявлень. Окремо в цьому контексті варто згадати «терористичний ісламський фундаменталізм» ІДІЛ, в рамках якого нехтуються усі загальнолюдські цінності. РФ доєдналася до конфлікту, переслідуючи виключно власні вузькі геополітичні цілі, без урахування будь-якого гуманітарного контексту, тож про ціннісну складову в даному випадку говорити досить складно. Радикальні протиріччя на

світоглядному рівні ще більше поглиблюють існуючу кризу та практично зводять нанівець перспективи її вирішення в недалекому майбутньому.

Використані джерела та література:

1. Сучасні європейські культурно-історичні цінності в контексті викликів глобалізації: моногр. / під ред. А.І. Кудряченко. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Фенікс, 2014. 444 с.
2. Пир-Будагова Э. П. История Сирии. XX век / Институт востоковедения РАН. М.: ИВ РАН, 2015. 392 с.
3. Битва титанів: що значить протистояння Ірану з Саудівською Аравією [Електронний ресурс]. URL: <https://hromadske.ua/posts/shcho-znachyt-protystoiannia-iranu-z-saudivskoiu-araviieiu> (дата звернення: 20.02.2019.)
4. Швед В. О. Арабська весна. У контексті сучасного трансформаційного процесу на Близькому і Середньому Сході // Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. 2016. № 1. С.109-122.
5. Iran and Syria [Електронний ресурс]. URL: <https://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (дата звернення: 20.02.2019.)
6. Сирийский конфликт как арена противоборства Исламской Республики Иран и Королевства Саудовская Аравия [Електронний ресурс]. URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/340/sirijskij-konflikt-kak-arena-protivoborstva-islamskoj-respubliki-iran-i-korolevstva-saudovskaaya-araviya-8096> (дата звернення: 20.02.2019.)
7. Дервиш А. Причина восстания в Сирии – жадность чиновников [Електронний ресурс]. URL: <https://www.segodnya.ua/interview/doktor-dervish-prichina-voctanija-v-cirii-%E2%80%94-zhadnoct-chinovnikov.html> (дата звернення: 20.02.2019.)
8. Попович М. Ліберальні цінності, або роздуми біля парадного під'їзду Європи [Електронний ресурс]. URL: https://dt.ua/SOCIETY/liberalni_tsinnosti_abo_rozdumi_bilya_paradnogo_pidyizdu_evropi.html (дата звернення: 20.02.2019.)
9. Daraa: The spark that lit the Syrian flame [Електронний ресурс]. URL: <https://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/index.html> (дата звернення: 20.02.2019.)
10. Shadid A. Syria Escalates Crackdown as Tanks Go to Restive City [Електронний ресурс]. URL: https://www.nytimes.com/2011/04/26/world/middleeast/26syria.html?_r=1&hp (дата звернення: 20.02.2019.)
11. Torture of boy reinvigorates Syria's protest movement [Електронний ресурс]. URL: https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/torture-of-boy-invigorates-syrias-protest-movement/2011/05/29/AGPwIREH_story.html?noredirect=on&utm_term=.5ef17f275059 (дата звернення: 20.02.2019.)
12. Цінності у сучасному світі [Електронний ресурс]. URL: <http://open.kmbs.ua/cinnosti-u-suchasnomu-sviti/> (дата звернення: 20.02.2019.)
13. Костюченко Е. Сирийский доклад. Недержание власти [Електронний ресурс]. URL: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2012/02/10/48193-siriyskiy-doklad-nederzhanie-vlasti> (дата звернення: 20.02.2019.)

14. Сирийский конфликт как арена противоборства Исламской Республики Иран и Королевства Саудовская Аравия [Электронный ресурс]. URL: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/340/sirijskij-konflikt-kak-arena-protivoborstva-islamskoj-respubliki-iran-i-korolevstva-saudovskaya-araviya-8096> (дата звернения: 20.02.2019.)

15. В Сирии действительно применяют химическое оружие? Есть ли этому доказательства? [Электронный ресурс]. URL: <https://meduza.io/feature/2018/04/11/v-sirii-deystvitelno-primenyayut-himicheskoe-oruzhie-est-li-etomu-dokazatelstva> (дата звернения: 20.02.2019.)

16. Рядков: Россия поставляет оружие в Сирию на законных основаниях, а ЕС совершает ошибку [Электронный ресурс]. URL: <https://www.interfax.ru/world/309183> (дата звернения: 20.02.2019.)

17. Путин: в ходе ударов России в Сирии мирные жители не погибли [Электронный ресурс]. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2015/10/151001_putin_syria_strikes_casualties (дата звернения: 20.02.2019.)